

مباحثی چند پیرامون سازمانهای تعاونی کشورهای اسلامی و امکان همکاری آنها

نوشته: دکتر حشمت باصر

Dr. Hasmet BASAR

رئیس بخش واگذاری حواله‌های خاص

بانک توسعه اسلامی.

مترجم: حسن موفقی

بنگاه‌های توسعه کشورهای صنعتی نیز وارد صحنه شدند و بخشی از کمک‌های خود را همراه با طرح‌های همکاری فنی، در جهت استقرار تعاونیها سوق دادند.

سازمان کنفرانس اسلامی (OIC)^۵ بر امر کشاورزی و اقدامات تعاونی در کشورهای عضو خود تأکید خاصی دارد. از اینرو علاوه بر تأسیس تعدادی سازمان‌های منطقه‌ای، کمیته وزارتی ویژه‌ای را نیز در سال ۱۹۷۸ تشکیل داد. این کمیته از همان زمان مشغول تهیه گزارش‌ها و اسنادی در جهت تشخیص و شناساندن مشکلات کشاورزی کشورهای عضو بوده است. به منظور کمک به اشاعه همکاری کشاورزی بین کشورهای عضو و مؤسسات بین‌المللی ذی‌ربط، پیشنهاد طراحی برخی پروژه‌های کوتاه، متوسط و بلند مدت مطرح شده است.

شایان ذکر است که طی نیمه دوم قرن بیستم دولتها و سازمان‌های برنامه‌ریزی، تقریباً در همه کشورهای در حال رشد، تعاونی‌ها را به عنوان

مجددی در امر سازمان‌های تعاونی بوده است. مجمع عمومی سازمان ملل متحد، بر اساس گزارشهایی که از اهمیت نقش تعاونی‌ها در زندگی اجتماعی - اقتصادی کشورهای در حال رشد حکایت داشت، کمیسیون‌های اقتصادی منطقه‌یی و مؤسسات تخصصی را به تقویت نهضت تعاونی فراخواند و راه‌حلهایی را در این زمینه پذیرفت. در نتیجه این تحول، سازمان ملل متحد سه دهه (۱۹۹۰-۱۹۶۰) را دهه‌های توسعه نامید و به دنبال آن، سازمانهای وابسته به ملل متحد، نظیر سازمان خواربار و کشاورزی (FAO)^۱، سازمان بین‌المللی کار (ILO)^۲، شورای اقتصادی - اجتماعی ملل متحد (ECOSOC)^۳ و سازمان توسعه صنعتی ملل متحد (UNIDO)^۴ منابع بیشتری را به طرح‌های تعاونی تخصیص داده، سمینارهای آموزشی را سازماندهی و تعاونی‌ها را به انحاء و وسایل مختلف یاری کردند.

جریان فزاینده حمایت به قدری دلگرم کننده بود که علاوه بر سازمان‌های بین‌المللی،

۱- نهضت تعاونی در خدمت توسعه

نهضت تعاونی معاصر در اروپای نیمه قرن نوزدهم به ظهور پیوست و بر اثر سهم روزافزون آن در رفاه و توسعه کشورهای اروپایی به دیگر بخشهای جهان نیز گسترش یافت. تنها طی نیمه اول قرن بیستم است که این نهضت هم در غرب و هم در برخی کشورهای آسیا و آفریقا نضج می‌یابد و موجب پیدایش تجارب گسترده‌ای در زمینه تعاون می‌گردد. همزمان با بروز مشکلات جهان سوم به عنوان عمده‌ترین مباحث در سیاستهای جهانی، دنیای بعد از جنگ دوم جهانی، شاهد احیای علاقه

امروزه، معلوم شده است که کشاورزان بیش از پیش هوشیار و از نقشهای سازنده خود آگاهند و به مفهوم تعاون در زمینه‌های تولید خود التفات و توجه بیشتری نشان می‌دهند. اینک آنان از مطرح شدن فنون نوین تولید، دانش فنی و مکانیزه شدن بخش کشاورزی بهره می‌برند. علاقه شدید آنان در جهت بهره‌گیری از یک سیستم مؤثر آبیاری، سوق داده شده است.

تمایلی نسبت به تغییر در حال نضج گرفتن است تا تولید برای معاش و گذران زندگی، به تولید تجاری متحول شود. جویای مناسبات اعتباری و امکانات بازاریابی بهتری می‌باشند. مرکز و محور عمده تلاشهای کشاورزان حصول استانداردهای بالاتر زندگی است.

تحت شرایط نوین، یک سازمان تعاونی با سازماندهی مطلوب، به احتمال قوی می‌تواند با به کار گرفتن تمام استعدادها کشاورزان، آنان را در جهت توسعه ایده‌آل خود هدایت کند. فراهم ساختن توسعه‌های آن چنان و جوی این چنین سازگار با پیشرفت اقتصادی اجتماعی آنان، بی‌شک مستلزم زمینی طولانی‌تر است. نهضت تعاونی قابل قبول کشاورزان باید بنا بر نقش و کارایی خود، اطمینان آنان را جلب

واحد تولید را کاهش دهند و تولید را از نظر قابلیت رقابت قویتر کنند. خامساً برای سازمان‌های دولتی، حل مسایل جامعه کشاورزی، از طریق تعاونی‌ها آسان‌تر و اقتصادی‌تر است. و بالاخره امر بسط خدمات در صورت انجام آن از طریق تعاونی‌ها می‌تواند مؤثرتر و کارآمدتر باشد.

علاوه بر موارد فوق، نهضت تعاونی احتمالاً به شیوه‌های متعدد دیگر نیز می‌تواند در خدمت جامعه قرار گیرد:

به میزان قابل ملاحظه‌ای می‌تواند در تعدیل اختلاف درآمد موجود میان بخش‌های گوناگون جامعه کمک کند. تعاونی‌ها شاید بتوانند، در فعلیت بخشیدن به برنامه حمایت از قیمت‌ها و سیاست‌های اقتصادی و مالی دولتها، نقش واسطه و میانجی ایفا کنند. نقش تعاونی‌ها در تأمین نیازهای غذایی مصرف‌کنندگان شهری حائز اهمیت است. همچنین برای تعاونی‌ها امکان عرضه کالاهایشان در آن سوی مرزهای ملی و تحصیل درآمدهای ارزی کافی فراهم‌تر است، ارزی که برای وارد کردن وسایل فنی مورد استفاده همه جانبه آنان، ضرورت حیاتی دارد.

ابزار مؤثری در نیل به اهداف توسعه روستایی به رسمیت شناخته‌اند. بنابراین در برنامه‌های پنج ساله توسعه خود، فعالیتهای مختلفی را در وظایف تعاونی‌ها منظور کرده‌اند.

دلیل ضمنی مقبولیت وسیع نهضت تعاون، به عنوان چاره‌ساز مشکلات اقتصادی و اجتماعی، از انتظارات متوع زیر سرچشمه می‌گیرد:

اولاً سازمانهای ملی و بین‌المللی مجاب و معترف شده‌اند که در کشورهای در حال توسعه تعاونی‌ها توانایی بالقوه کمک مؤثر و بذل نهایت کوشش در هماهنگی برنامه‌های روستایی ریشه‌کنی بیسوادی و برنامه‌های تربیت حرفه‌یی را دارا هستند.

ثانیاً تعاونی‌ها می‌توانند به اکثریت غالب تولیدکنندگان خرده‌پا در خرید ماشین‌آلات اولیه و اقلام مصرفی، تأمین اعتبارات، تهیه و بازاریابی محصولات کشاورزی کمک کنند.

ثالثاً تعاونی‌ها قادرند تا به امر گردآوری سرمایه‌های نواحی روستایی و به کارگیری مجدد آن سرمایه‌ها در طرح‌های کشاورزی صنعتی مساعدت کنند.

رابعاً تعاونی‌ها می‌توانند از طریق خرید، تولید و بازاریابی در مقیاس وسیع (کلان) هزینه‌های

کند. بنابراین شایسته است که مسؤولین تعاونی با جنبه‌های نظری و عملی سازمان تعاونی آشنایی کافی حاصل کنند، به نحوی که توان ترغیب کشاورزان را به امر تعاون به عنوان ابزار حصول هدفهای توسعه بیابند.

۲- اهمیت مدیریت و ارتباط بین تعاونی‌ها و دولت‌ها

در چند دهه گذشته، همانند دیگر امور تجاری، مدیریت تعاونی نیز پیشرفت‌هایی حاصل کرده است. سابق بر این در نهضت تعاون عنصر بهره‌وری مرکز عمده‌ترین توجهات به شمار می‌آمد. طی روزهای نخستین این نهضت، وظایف مدیران تعاونی‌ها به اتخاذ تصمیم‌های معنی‌درا بارهٔ تهیهٔ اقلام مصرفی، اعتبارات و امکانات بازاریابی موجود محدود می‌شد و از طریق کانال‌های قابل دسترسی اعمال می‌گردید. امروزه شیوهٔ جدیدی جایگزین شیوهٔ قدیمی شده است. با تلفیق و افزودن عناصر و نکات جدیدی در مفهوم تعاون، از قبیل ساختار بازار، قیمت تمام شده و قیمت فروش^۸، مخاطرات و شرایط غیرقابل پیش‌بینی کشاورزی، افزایش درآمد خالص و یکپارچه شدن افقی و عمودی عملیات تولید، توزیع و بازاریابی، چشم‌انداز تعاونی‌ها گسترش بیشتری یافته است.

گذشته از این امروزه مدیریت تعاونی باید بداند که یک سازمان تعاونی بر خلاف دیگر مؤسسات بازرگانی بخش خصوصی ویژگیهای بارزی دارد و باید همزمان در جهت تحقق اهداف اقتصادی و اجتماعی تلاش کند. تعاونی‌ها برای حل مشکلات خود و اتخاذ مناسب‌ترین شیوهٔ عمل، در جهت تأمین منافع بیشتری برای اعضای خویش، ناگزیرند تا شیوه‌های جایگزین متعددی را بررسی کنند.

علیرغم داشتن جنبه‌های جامعه‌شناختی، تعاونی‌ها اساساً بنیادهای اقتصادی محسوب می‌شوند و برای بقای خود به ویژه در کشورهای در حال رشد، باید با جدیت درگیر امور تجاری باشند. شکست آنها جامعه را شدیداً تحت تأثیر قرار می‌دهد. بین اهداف

اقتصادی و اجتماعی تعاونی‌ها باید موازنه برقرار گردد.

در طول ربع قرن گذشته، تعاونی‌های برخی کشورهای غربی به علت رقابشان با شرکت‌های خصوصی بزرگ توجه خود را به رشد اقتصادی، توان تجاری و مشارکت در بازار معطوف داشتند. از اینرو مدیران تعاونی ناگزیر بوده‌اند تا فتون اساسی مدیریت نظیر گردآوری اطلاعات، برنامه‌ریزی، سازماندهی، کارگزینی و هدایت، سرپرستی، بازرسی، هماهنگی، ارزشیابی و پیش‌بینی آینده را به کار گیرند که این کار برای اقدامات موفقیت‌آمیز آنان، کمک مؤثری بوده است.

تاریخ نهضت تعاون نشان می‌دهد که با بنیان تعاونی‌ها مردمی بوده‌اند که شدیداً خود را به چنین اقدامی نیازمند می‌دیدند و یا رهبران

جامعه می‌خواستند، به پیشرفت اجتماعی - اقتصادی توده‌های مردم کمک کنند.

به هر حال، اساساً بعد از جنگ جهانی دوم است که در سیاست اقتصادی جهان تحولات مهم روی می‌دهد و توسعهٔ کشورهای جهان سوم و ملت‌هایی نوظهور به موضوع عمدهٔ روز مبدل می‌گردد. در همین ارتباط سازمان‌های تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد اغلب بر اهمیت نهضت تعاونی به ویژه در طرحهای توسعهٔ روستایی تأکید نموده و از دولت‌ها درخواست می‌کنند تا در حد توان خود به این سازمان‌ها کمک کنند.

کشورهای در حال توسعه و نسبتاً توسعه یافته، برنامه‌های اقدام مبتنی بر تعاون را در طرحهای توسعه وارد می‌کنند. این کشورها به دلایل مهمی نظیر فقدان آموزش کارکنان

● سازمان کنفرانس اسلامی بر امر کشاورزی و اقدامات تعاونی در کشورهای عضو خود تأکید دارد. از این رو، علاوه بر تأسیس تعدادی سازمان‌های منطقه‌ای، کمیته وزارتی ویژه‌ای را نیز در سال ۱۹۷۸ تشکیل داد.

● طی نیمه دوم قرن بیستم، دولت‌ها و سازمان‌های برنامه‌ریزی تقریباً در همه کشورهای در حال رشد، تعاونی‌ها را به عنوان ابزار مؤثری در نیل به اهداف توسعه روستایی به رسمیت شناخته‌اند.

● نهضت تعاونی به میزان قابل ملاحظه‌ای می‌تواند در تعدیل اختلاف درآمد موجود میان بخشهای گوناگون جامعه کمک کند.

● تعاونی‌ها برای حل مشکلات خود و اتخاذ مناسب‌ترین شیوه عمل در جهت تأمین منافع بیشتری برای اعضای خویش، ناگزیرند تا شیوه‌های جایگزین متعددی را بررسی کنند.

● منابع موجود نشان می‌دهد که در تمام کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی، دولت‌ها در تأسیس سازماندهی و جنبه‌های مدیریتی سازمان‌های تعاونی نقش عمده‌ای دارند.

● تقریباً در کلیه کشورهای اسلامی، قوانین تعاونی تخصیص درصد معینی از سود خالص تعاونی‌ها را برای مقاصد آموزشی تصریح می‌کند. با این حال در نتیجه سیاست نامشخص، فقدان سازماندهی و ضعف مدیریت، این هدف فقط در موارد بسیار نادری حاصل شده است.

● حکومت‌هایی که می‌خواهند هدف‌های خود را از طریق سازمان‌های تعاونی برآورده کنند لازم است برنامه‌های بلند مدت تهیه و در جهت تحقق هدف‌های جاری کمک نمایند. در میان جوامع کشاورزی، بروز تغییرات مکرر در سیاست، برای آینده تعاونی‌ها بی‌ثباتی به وجود می‌آورد.

● حقوق ناچیز و نگران آینده بودن، موجب کاهش بهره‌وری و کارآیی کارکنانی می‌شود که بنا دارند اجرای مهمترین پروژه‌های کشور را عهده‌دار شوند.

● در واقع مداخله‌های افراطی دولت‌ها، زیانهای دیگری نیز به بار می‌آورد؛ برای اعضای تعاونی این توهّم پیش می‌آید که تعاونی‌ها از سوی دولت و صرفاً برای کمک به آنان به وجود آمده‌اند لذا تعاونی‌ها به نوعی بنگاه‌های دولتی مبدل می‌شوند.

اداری، تعدیل اختلاف درآمد بین بخشهای مختلف جامعه، افزایش تولید کشاورزی و حل مسأله تغذیه طی دوره‌های کوتاه، تنظیم طرح‌های کشاورزی و صنعتی و گردآوری و تشکیل سرمایه در نواحی روستایی، افزایش اقلام صادراتی، تحصیل ارز خارجی و وارد کردن اقلام مورد نیاز توسعه، به درگیر شدن در امر تأسیس، راه اندازی و مدیریت تعاونی‌ها تمایل داشته‌اند.

به بیان دیگر، تحقق چنان برنامه بلند پروازانه‌ای معمولاً به گسترش امر تعاون بستگی دارد. دولت‌ها روز به روز به مداخله در راه‌اندازی چنین مؤسساتی تمایل بیشتری احساس می‌کنند.

طی سه دهه گذشته که تعاونی‌ها در همه کشورهای در حال توسعه گسترش مطلوب

یافتند تجارب بسیار با ارزشی حاکی از آنکه ناکامی‌ها در این زمینه عموماً به فراهم نبودن مقدمات لازم و عدم برنامه‌ریزی و محدودیت منابع و مدیریت ناصحیح مربوط می‌شود، وسیله سازمان‌های دولتی به دست آمده است. شکی نیست که سازمان و مدیریت مؤسسات تعاونی به تمهیدات و برنامه‌های بلند [مدت] نیازمندند. این همه را یک شبه نمی‌توان فراهم ساخت.

بنابراین حکومت‌هایی که می‌خواهند هدف‌های خود را از طریق سازمان‌های تعاونی برآورده کنند لازم است برنامه‌های بلند مدت تهیه و در جهت تحقق هدف‌های جاری کمک نمایند. در میان جوامع کشاورزی، بروز تغییرات مکرر در سیاست، برای آینده تعاونی‌ها بی‌ثباتی به وجود می‌آورد.

یکی از راه‌های بسیار مؤثر و سودمند رسیدگی به مسایل تعاونی تأسیس بخش یا معاونت ویژه‌ای در داخل وزارت کشاورزی یا مرتبط‌ترین وزارتخانه می‌باشد. با توجه به اهمیت موضوع مشاهده شده است که برخی از کشورها، برای رسیدگی به مسأله، حتی وزارتخانه‌های خاص (تعاون) ایجاد کرده‌اند.

به هر حال نباید فراموش کرد بهترین نتیجه فقط زمانی عاید خواهد شد که وزارتخانه مخصوص وسیله گروه‌ها و مؤسساتی که بر اساس برنامه‌های به خوبی طراحی شده و اقدامات مبتنی بر تشریک مساعی فعالیت دارند در این زمینه اقدام نماید.

دولت‌ها باید از تداخل وظیفه، دوباره کاری‌های پرهزینه و اشتباه کاری‌ها، اجتناب کنند، یا به عبارتی دیگر از اموری که مانع عمده‌ای فرا راه توسعه به حساب می‌آیند، بپرهیزند.

هنگام سازماندهی بخش ویژه‌ای برای بهبود امور تعاونی‌ها، مسؤولان باید از نظر کمی و کیفی به نیروی کار توجه نمایند. حقوق ناچیز و نگران آینده بودن، موجب کاهش بهره‌وری و کارآیی کارکنانی می‌شود که بنا دارند اجرای مهمترین پروژه‌های کشور را عهده‌دار شوند. در این ارتباط قبل از هر چیزی می‌توان کارکنان اصلی را استخدام و تربیت کرد. در مراحل بعدی از طریق طرح‌های دقیقتر، برنامه‌های تربیتی نیروی کار را می‌توان به اجرا درآورد.

زمانیکه مأموران تعاونی دولت‌ها، برای کار به مؤسسات تعاونی، به ویژه به شرکت‌های تعاونی، اتحادیه‌ها و سازمان‌های مرکزی، انتقال می‌یابند، مشکلات گاه به گاه بروز می‌کند. مأموران ناآگاه از واقعیت‌های شرایط بازار، احتمالاً، همانند کارمندان ادارات کشوری کار می‌کنند. در این حالت تعاونی‌ها به صورت بخشی از گردونه دولت درمی‌آیند، روال تشریفات اداری را معمول می‌دارند و از بلا تصمیمی به زحمت می‌افتند.

در واقع مداخله‌های افراطی دولت‌ها، زیانهای دیگری نیز به بار می‌آورد؛ برای اعضای تعاونی این توهّم پیش می‌آید که

تعاونی‌ها از سوی دولت و صرفاً برای کمک به آنان به وجود آمده‌اند لذا تعاونی‌ها به نوعی بنگاه‌های دولتی مبدل می‌شوند. شرکت‌های تعاونی ناکارآ، نیز چه بسا منابع را ضایع کنند که با مشکلات بسیار زیاد و در پی تلاش سخت تو‌دها انباشته و فراهم شده است.

به منظور حصول نتایج مثبت، دولت می‌باید به برنامه‌های آموزشی و تربیتی تأکید ویژه‌ای قایل شود. مدیران شرکت‌های تعاونی در همکاری با اولیای امور دولتی ذی‌ربط، باید بسیار فعال باشند. این کار با به کارگیری نظرات اعضا و بهره‌گیری از مشارکت آنان در امور تعاونی و با دانش فنی برتر، به جریان مطلوب امور اداری کمک می‌کند. بنابراین توصیه می‌شود که هم بخش‌های تعاونی دولت و هم سازمان‌های تعاونی مادر، واحد ویژه‌ای را برای مقاصد آموزش و تربیت پی‌ریزی کنند. اقدامات هماهنگ ارگانهای ذی‌ربط به مشارکت آنان در توسعه اجتماعی کلی کشور کمک خواهد کرد.

۳- نهضت‌های تعاونی در کشورهای اسلامی و برخی پیشنهادها

منابع موجود نشان می‌دهد که در تمام کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی دولتها در تأسیس، سازماندهی و جنبه‌های مدیریتی سازمان‌های تعاونی نقش عمده‌ای دارند. در این ارتباط یافته‌های بررسی تجربی موضوع در کشورهای مصر، عربستان سعودی و ترکیه حاکی از آن است که مداخله بیش از حد دولتها به جای اینکه مفید باشد زیان احتمالی بیشتری را موجب می‌شود.

اگرچه نهضت تعاونی در این کشورها به وسیله مردم آغاز شده است، بعدها دولتها به خاطر تأمین اهداف و مقاصد سیاسی و اقتصادی، این نهضت را مورد حمایت قرار داده‌اند. آن را به عنوان ابزار عمده توسعه روستایی پذیرا شده و نقش آن را در طرحهای توسعه تصریح کرده‌اند.

قوانین تعاونی، برای دولتهایی که منابع مالی و نحوه عمل نهضت را تأمین و تعیین می‌کنند،

قدرت و اقتدار عظیمی فراهم کرده است. بانک اصلی توسعه و اعتبار کشاورزی^{۱۰} مصر، بانکهای کشاورزی^{۱۱} عربستان سعودی و ترکیه منبع عمده تأمین مالی سازمان‌های تعاونی به حساب می‌آیند. آن‌ها نه تنها دستورالعملهای حکومت را به تعاونی‌ها ابلاغ می‌کنند بلکه سیاست‌های اصلی را نیز تعیین و با دادن سوبسید، فراهم کردن اقلام مصرفی، تعیین نظامهای قیمت‌گذاری، درگیر شدن در بازاریابی و تجارت خارجی، تصمیمات حیاتی مهمی را به تعاونی‌ها تحمیل می‌کنند.

از سوی دیگر تقریباً در کلیه کشورهای اسلامی قوانین تعاونی، تخصیص درصد معینی از سود خالص تعاونی‌ها را برای مقاصد آموزشی تصریح می‌کند.

با این حال در نتیجه سیاست نامشخص، فقدان سازماندهی و ضعف مدیریت، این هدف فقط در موارد بسیار نادری حاصل شده است. علاوه بر این امر تعاون و تشریک مساعی در میان انواع گوناگون تعاونی‌ها عملی نیست. نهضت‌های تعاونی این کشورها به ایجاد روابط درونی نزدیک نیاز دارند. این روابط مخصوصاً برای مصرف کنندگان و سازمان‌های کشاورزی حائز اهمیت است. به علاوه افزایش ارتباط با سازمان‌های تعاونی در دیگر کشورها نه تنها تجربه‌های دیگر نهضتها را در اختیار آنان قرار می‌دهد بلکه از تکرار اشتباهات مشابه نیز جلوگیری می‌نماید.

به منظور حصول نتایج مورد انتظار از سازمان‌های تعاونی کشورهای در حال توسعه به ویژه کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی یک طرح کامل و واقع‌بینانه باید از همه جهات مورد پذیرش قرار گیرد. مهیا ساختن چنین سند مهمی نباید منحصرأ به گماشتگان حکومتی واگذار شود، سازمان‌های مادر، اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و دیگر مؤسسات ذی‌ربط باید مسؤولیتهای خود را تشخیص دهند و در تمام مراحل این طرحها و برنامه‌ها مشارکت نمایند. بدین منظور تأسیس یک «شورای تعاونی ملی»^{۱۲} NCC که اعضای آن را بتوان بر معیار هدف انتخاب کرد، می‌تواند خدمت بسیار سودمندی فراهم سازد. اعضای این شورا باید موضوع تعاونی را یک مسأله ملی و نه دفاع از منافع گروه‌ها یا جوامع خاص، تلقی نمایند.

بهبود و ارتقاء^{۱۳} ارتباط میان تعاونی‌های کشورهای اسلامی در یک سطح بین‌المللی احتمالاً از سوی غالب سازمان‌های ذی‌ربط با استقبال گرم روبرو می‌شود. بدین منظور تأسیس کمیته‌ای برای بررسی و تشخیص امکان^{۱۴} انجام این پیشنهاد و عملی بودن اتخاذ تصمیم بر اساس مقصود و اهداف اصلی چنان عملی، می‌تواند اقدامی سودمند باشد. این تجربه را در صورت موفقیت‌آمیز بودن آن می‌توان به زمینه‌های تحقیق، تربیت فنی، اطلاعات و حتی پروژه‌های سرمایه‌گذاری مشترک تسری و تعمیم داد.

- 1- Food and Agriculture organization
- 2- International Labour organization
- 3- Economic and Social Commission
- 4- United Nation's Industrial Development organization
- 5- Organization of Islamic Conference
- 6- Input items
- 7- Terms
- 8- Input and Output prices
- 9- vertical and horizontal inegration
- 10- Principal Bank for Development and agricultural Credit
- 11- Agricultural Bank
- 12- National Cooperative Council
- 13- Fostering
- 14- feasibility